

התפילה ביום הכיפורים

עינוי הגוף או שמחת כפרת העוונות?

מבוא:

תפילת יום הכיפורים בביתא ישראל

אווירה של שמחה ומחול עטפה את תפילות יום הכיפורים, שכן יום של כפרת עוונות וקבלת הלוחות השניים הוא יום של שמחה. יחד עם זה, צום, מיעוט שינה, עמידה ממושכת וריקוד על קרקע לא מרוצפת שמעלה אבק רב, הם בהחלט עינוי. בדרך זו שילבו בני העדה את חובת העינוי לצד שמחת כפרת עוונות וקבלת התורה. לאור כל זאת, כיצד שלבו תפילות היום בין מצוות העינוי ושמחת התפילה?

הדעות:

דעה 1: עינוי הגוף ושמחת הנפש

התפילות ביום הכיפורים שלבו תפילות ארוכות ועינוי הגוף יחד עם ריקוד של שמחה לקראת סוף הצום, אך זאת ללא כלי נגינה. ריקודים אלו מזכירים את שמחת צאת הכהן הגדול מן הקודש בשעת נעילת השערים ביום הכיפורים כדברי המשנה "יום טוב היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקודש". שמחה הפורצת מקדושת המקדש אל השדה כדברי המשנה "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב ויום הכיפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן", המבטאים את האהבה בין הקב"ה לישראל עמו המתגלה ביום כפרה שנתי זה.

הדיון:

דעה 1: תפילות ממושכות הפכו לעינוי הגוף ושמחת הנפש

ספר התפילה המיוחד ליום כיפור נקרא: "מצחף אסתר"י". בספר תפילות היום, אמנם לפעמים כדי למלא את כל שעות היממה, הוסיפו תפילות אחרות. יש לי עותק של הספר שקבלתי מקס שמאי נגה ז"ל מאזור תיגריי. העותק אושר על ידי ליקה כהנת ברקו תגניה מאזור אצ'רגה וגונדר, מה שמראה את אחדות המסורת בחלקים השונים של אתיופיה.

מדובר על תפילות שנמשכות 25 שעות. מניעה משינה (למי שהיה מסוגל) נתפסה כאחד מסוגי העינוי. כמוכן, התפילות אחה"צ לוו על ידי ריקוד, שמבטא גם את השמחה וגם את העינוי הגופני. בתפילות אחה"צ, יש מספר תפילות בהן מבקשים מה' לחזק את המתפללים הנחלשים.

התפילות בסוף היום הם גם לפי לחן קצבי. את הצום שברו בסעודה משותפת ליד בית התפילות (צולות בית או מסגיד). ממה שאני למדתי, בקשו סליחה איש מרעהו בתום הסעודה המפסקת ולא בהפסקה בתוך התפילות. בספר שיצא לאור לאחרונה על חייו של ממהרי יצחק יאסו, מסופר שהוא, על אף מעמדו הרם בקהילה, היה מבקש סליחה מהקהילה. בנוסף בדקתי בפירוט את השימוש בכלים המלווים את התפילות. השתמשו בכלים בחגים ובראש חודש, אך לא השתמשו בשבת ובאסתסריו.

(שושנה בן-דור)

תמיכה- גלעד טספהון רדא

זכיתי כילד ונער להתפלל בבית הכנסת של הקיס נגה מנתניה. ישנו מנהג וותיק ובעל משמעות עמוקה. לקראת שקיעה סמוך לנעילה יוצאים במחולות שמחה וריקוד כלל

המתפללים. בזמנו לא זכיתי לשאול לפשר המנהג אך אני מניח שזה ביטוי לשמחה של הכפרה של יום כיפור ממש סמוך לצאת היום הקדוש .

דבר עקרוני נוסף , כנער בישיבה תיכונית ולאחר מכן בישיבות כבוגר, כל הזמן חשתי שיהודותי אינה באה לביטוי לא בהכרה דתית כשווה בין שווים הלכתית וכן ברמה תרומה לעולם התורני הספרותי הרעיוני. תמיד חשתי כאורח שאין משלו כלום בשלל עדות ישראל שהגביר את תחושת הזרות . בהזדמנות זאת אני רוצה להודות לדר יוסי זיו היקר שפתח לי את הצוהר לראות את העמקות ביהדות של ביתא ישראל מנהגים מושרשים במסורת היהודית הרחבה שמקנה לי גאווה עדתית. לא כמנהגים מומצאים או טעות או פאגנים כדברי הבורים והשוטים. כול זיק של זלזול או חוסר הבנה במנהגי ביתא ישראל או יחס פטרוני הינו חיסרון במתבונן כמאר חז"ל כול הפוסל במומו פוסל. מי יתן שנעלה את קרנה את יהדות ביתא ישראל הלכתית ותפיסתית בכלל ישראל . כך שבנינו נכדינו יזכו להכיר את מנהגי העדה ורעיונותיהם גם כחלק מלימוד תורה בישיבות ולא רק בכותלי המחקר . ככה שצאצאי ביתא ישראל וכלל ישראל יזכו בגאון להציג את מנהג אבותם ומסריו כשווים כשווים בין שבטי ישראל .

גילעד

תמיכה - שמשון לוינגר

לגבי המחולות ביום הכיפורים - הלא זה היה מנהגן של בנות ישראל ביוה"כ שהיו יוצאות וחולות בכרמים, שיוה"כ היה מהיימם השמחים ביותר לישראל שבו התכפר לישראל חטא העגל וניתנו להם הלוחות השניות.

תמיכה – הרחבה - שושנה בן דור

על פי מה שלמדתי, היו שני נימוקים, לכאורה מנוגדים, למחולות: שמחת החג (ולא רק לבנות) ותוספת מעשה שגרם למאמץ ובכך הוסיף ל"עיני הגוף". היו תפילות בשעות אחה"צ שבהן בקשו שה' יחזק את המתפללים הנחלשים .

לגלעד: תודה ששיתפת אותנו. אני יודעת שזו הייתה החוויה של רבים בקהילה, כולל הקסים שלמדו במכון מאיר, כאשר תוכנית הלימודים הייתה אך ורק על ההלכות הרבניות שהם צריכים ללמוד ולא היה שום דבר על החלפת מידע. אני שמחה מאד שהיום, הגישה השתנתה בקרב חוגים מסוימים, לא רק משום שזהו מקור לגאווה עבור בני העדה, אלא שיש לכם בהחלט מה ללמד אותנו ויש לכם במה להעשיר את שאר העולם היהודי. כידוע לכם, אני עוסקת בנושא התפילות בגעז ומגלה בהן גם יופי מבחינה ספרותית, גם תחכום בדרכי הציטוטים מן המקורות, והכל כדי לפאר את שם ה', לפאר את האבות ואת ירושלים, ולכוון אותנו למידות טובות. אז אנחנו יוצאים נשכרים מהתרבות הדתית שהבאתם אתכם.

ראיה - עדות מוקלטת – מתפילות החג ליאור גלאור

לשמחתי, בזכות כהני בית ישראל ובזכות מפעלי התיעוד של שמחה ארום ושל משה בר-יודא ז"ל, עומדות לרשותנו הקלטות של תפילת שמע החגיגית החותמת את תפילות יום הכיפורים. במקטע המצורף מתוך הקלטתו של ארום ניתן לחוש מתי הכהנים פוצחים במחול, כמתואר בתהילים ק"נ ובעדותו של גלעד. לא הצלחתי לגשת להקלטה המלאה של ארום משנת 1986, ואילו הגרסה שהקליט בר-יודא ז"ל איטית יותר:

2 קטעי קול

תמיכה - נפתלי אברהם

לגבי הריקוד ביום הכיפורים יש כמה משמעויות:
אחת היא, עינוי הגוף לבקשת מחילה וכפרה
השנייה, לקראת סוף הצום מתמלאים שמחה לקראת הטיהרות והתחדשות וחיזוק באמנה
באל

תמיכה - הרב יואל בן נון

יש בידינו עדויות ברורות על השמחה בבית המקדש בימי בית שני כאשר יצא הכהן הגדול
בשלום מן הקודש,
ועל חגיגת 'יום טוב' שהיו עושים לו בדרכו לביתו -
כי מה שאצלנו מתרחש ב'נעילת שערי שמים' בסוף היום, התרחש במקדש ב'נעילת שערי
היכל',
ומכאן לדעתי גם המחולות בבגדי לבן בעיצומו של יום, כי הכרעת החתימה כבר הייתה
ביציאת הכהן הגדול בשלום מקודש הקודשים -
כידוע, רבים ממנהגי העדה (כמו הסיגד) נעוצים בעולם היהודי של בית שני, מירושלים דרך
יהדות מצרים עד אתיופיה,
ולכן נראה לי סביר מאד שמנהג הריקודים משקף את שמחת החתימה ב'נעילת שערי היכל',
בירושלים של ימי בית שני.

יואל בן-נון